

УДК 369.5

О. Тищенко,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового права та права
соціального забезпечення юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Міжнародним пактом про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. проголошено, що визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості і загального миру [1]. Можливо, в тому й полягає сучасне розуміння соціальної справедливості, щоб законодавча діяльність держави базувалася на принципах рівного захисту інтересів усіх громадян держави. Насамперед це стосується правового регулювання пенсійного забезпечення як одного з основних напрямів соціальної політики держави. Проблему реформування пенсійного забезпечення в Україні у своїх працях досліджували такі вітчизняні науковці: В.М. Андрійв, Н.Б. Болотіна, О.Л. Кучма, Н.П. Коробенко, С.М. Прилипко, С.М. Синчук, А.В. Скоробогатько, Л.П. Шумна, М.М. Шумило та інші. Однак виокремлення серед пенсіонерів деяких категорій працівників, які згідно із чинним законодавством мають право на спеціальні пенсії (народні депутати, судді, працівники прокуратури тощо), є підставою для дискусій у суспільстві.

Мета даної статті – здійснити системно-правовий аналіз відповідності чинного законодавства, яке регулює умови виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці, принципам пропорційності і справедливості.

Законами України «Про заходи законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 р. № 3668-VI (далі – Закон № 3668-VI) (абзац 2 пункту 2 статті 2 розділу II

«Прикінцеві та перехідні положення») та «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI (стаття 138) впроваджено зміни розміру й інших умов виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці: максимальний розмір щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці обмежено десятьма прожитковими мінімумами, встановленими для осіб, які втратили працездатність; скасовано підвищення розміру цієї виплати за стаж роботи на посаді судді понад 20 років на два відсотки заробітку за кожен рік, але не більше ніж 90 відсотків заробітку; базою для обрахування щомісячного довічного грошового утримання судді визначено не грошове утримання судді, який працює на відповідній посаді, а грошове утримання судді, з якого було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; визначено не проводити індексації та інші перерахунки пенсій і щомісячного грошового утримання суддів у відставці, яким ці виплати призначені до набрання чинності Законом № 3668-VI, до того часу, доки їх розмір не досягне зазначеного максимального розміру; для суддів у відставці збільшено вік (з 60 до 62 років для чоловіків та з 55 до 60 років для жінок), після досягнення якого вони мають право отримувати пенсію на умовах, передбачених статтею 37 Закону України «Про державну службу», або щомісячне довічне грошове утримання; передбачено припинення виплати суддям у відставці щомісячного довічного грошового утри-

мання у разі працевлаштування на посадах, які дають право на його призначення або право на призначення пенсії в порядку та на умовах, визначених законами України «Про прокуратуру», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про статус народного депутата України», «Про державну службу» [2]. Попри очевидну соціально-економічну аргументованість, вказані зміни не зустріли погодження в колі суддів України. Про це свідчить конституційне подання Верховного Суду України до Конституційного Суду України про відповідність Конституції України (конституційності) положень статті 2, абзацу 2 пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 р. № 3668-VI, статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI щодо зміни розміру й інших умов виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці [3]. Не викликає здивування і той факт, що Конституційний Суд України рішенням № 1-2/2013 від 03.06.2013 р. у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 2, абзацу 2 пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці) відмінив дію вказаних змін, залишивши для суддів всю повноту соціальних преференцій [4]. На нашу думку, такий вибірковий підхід у формуванні національного законодавства не сприяє утвердженню соціального миру та стабільності в суспільстві. У зв'язку із цим варто розглянути дискусійні ознаки, що містяться в рішеннях Конституційного Суду України зі вказаного питання.

Одним із початкових кроків підготовки концептуальних засад реформування пенсійного забезпечення в Україні став Указ Президента України від 13.04.1998 р. № 291/98 «Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні», яким наголошувалося, що в пенсійному забезпеченні громадян України ще є ряд проблем, зокрема: низький рівень пенсійного забезпечення; наявність значних переваг та пільг у пенсійному забезпеченні окремих категорій працівників за однакового рівня відрахувань на пенсійне забезпечення. З метою покращення даної ситуації основними завданнями реформування пенсійного забезпечення визначались перегляд законодавства в частині впорядкування надання пільг окремим категоріям працівників щодо пенсійного забезпечення [5].

До цих категорій працівників віднесені судді, яким тривалий час згідно з чинним законодавством здійснювалася виплата пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці на особливих пільгових умовах. Спроби законодавчо змінити пільгові умови щодо рівня пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів не узгоджувалися з позиціями Конституційного Суду, рішеннями якого вказані зміни визнавалися неконституційними. Прикладом такої практики є Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців 3, 4 пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини 3 статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) від 11.10.2005 р. № 1-21/2005 та інші. Така ситуація створювала значний дисбаланс у системі пенсійного забезпечення України (на користь окремих

категорій працівників) і потребувала нагальних змін.

Водночас, відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, викладеної в Рішенні від 26.11.2011 р. № 20-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік», передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів із метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Крім того, в Рішенні Конституційного Суду від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин 1, 2, 3 статті 95, частини 2 статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини 2 статті 124, частини 1 статті 129 Конституції України, пункту 1 частини 1 статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини 1 статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України положення статті 1, частин 1, 3 статті 95 Конституції України у системному зв'язку з положеннями статті 3, частини 1 статті 17, частини 3 статті 22, статей 46, 48 Основного Закону України треба розуміти так, що однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України, виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана справедливо й неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України. При

цьому рівень державних гарантій права на соціальний захист має відповідати Конституції України, а мета і засоби зміни механізму нарахування соціальних виплат та допомоги – принципам пропорційності і справедливості.

З огляду на це можна констатувати, що зазначені вище зміни щодо особливостей пенсійного забезпечення суддів відповідають вимогам статті 22 Конституції України, згідно з якою закріплені права і свободи не є вичерпними, гарантуються і не можуть бути скасовані. Під час прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [6]. Слід звернути увагу, що зміни, що містяться в Законі № 3668-VI, не звужують зміст та обсяг існуючих прав і свобод, а лише змінюють механізм нарахування соціальних виплат, їх розмір тощо, і тому є правомірними.

Як підкреслено в Концепції подальшого проведення пенсійної реформи, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.10.2009 р. № 1224-р, до цього часу зберігаються диспропорції у пенсійному забезпеченні, що обумовлені спеціальними пенсійними програмами для деяких категорій громадян, якими встановлено окремі умови пенсійного забезпечення [7]. Зокрема, це стосується порядку визначення заробітної плати, з якої обчислюється пенсія працівникам окремих галузей економіки, індексації розмірів їх пенсій на інфляцію та підвищення пенсій у зв'язку зі зростанням заробітної плати. Як один із напрямків покращення реалізації пенсійної реформи та задля забезпечення соціальної справедливості в солідарній пенсійній системі Концепцією подальшого проведення пенсійної реформи передбачалось ліквідувати диспропорції в пенсійному забезпеченні, зумовлені збереженням спеціальних пенсійних програм для деяких категорій громадян, якими встановлено окремі умови пенсійного забезпечення, та поетапно здійснити перехід до єдиних правил призначення пенсій.

Питання зміни концептуальних підходів у частині правового регулювання спеціальних пенсій піднімалось на Парламентських слуханнях «Стан проведення пенсійної реформи та шляхи її вдосконалення», що проходили 16.02.2011 р. Вказувалось, що прогноз бездефіцитного Пенсійного фонду до 2013 р., закладений в основу економічного розрахунку організаційної системи пенсійної реформи, є не лише оптимістичним, а й економічно необґрунтованим та безвідповідальним. До основних організаційно-правових та соціально-економічних проблем пенсійного забезпечення слід віднести проблему, що в Україні законодавчо не встановлене обмеження максимального розміру пенсій, хоч багато європейських країн мають такі обмеження. У нашій пенсійній системі вони не були передбачені, і як результат – в Україні, за даними статистики, 3802 особи отримують пенсії понад 10 тисяч гривень. Водночас більше двох третин пенсіонерів отримують пенсію до 1 тисячі гривень [8]. Наведені диспропорції не сприяли ефективному функціонуванню Пенсійного фонду, утворився дисбаланс системи пенсійного забезпечення, який потребував негайного виправлення. Виходячи із практики реформування пенсійних систем інших країн світу, ефективним кроком впорядкування надання пільг окремим категоріям працівників щодо пенсійного забезпечення, зокрема суддям, є законодавче встановлення обмеження максимального розміру пенсії. Такий шлях веде до поступового подолання дефіциту Пенсійного фонду як показника дієвого впровадження пенсійної реформи.

Збільшення пенсійного віку для суддів та припинення виплати суддям у відставці щомісячного довічного грошового утримання у разі працевлаштування на посадах, які дають право на його призначення або право на призначення пенсії в порядку та на умовах, визначених законами України «Про прокуратуру», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про

статус народного депутата України», «Про державну службу», узгоджується з тенденціями розвитку міжнародної практики щодо даного питання та положеннями міжнародних актів про працю (згідно з пунктами 1, 2 статті 26 Конвенції Міжнародної організації праці «Про мінімальні норми соціального забезпечення» № 102 від 28.06.1952 р.) визначений вік не перевищує 65 років. Однак компетентний орган влади може встановити вищу вікову межу з урахуванням працездатності осіб похилого віку у відповідній країні. Законодавство країни може передбачити тимчасове припинення видачі допомоги особам, які мають на неї право, проте займаються будь-якою визначеною діяльністю, яка дає дохід; може також передбачатися скорочення допомоги в системі, побудованій на страхових внесках, коли заробіток особи, яка її отримує, перевищує визначену суму, або при системі, побудованій на внесках, коли заробіток особи, яка її отримує, її інші доходи чи сукупність таких доходів перевищує визначену суму [9].

Враховуючи вищезазначене, слід зробити висновок, що доцільним та економічно обґрунтованим є повернення до визначених Законом № 3668-VI змін розміру та інших умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці, це сприятиме реалізації принципу соціальної справедливості в законодавстві України.

Ключові слова: пенсійне забезпечення суддів, довічне грошове утримання, принцип соціальної справедливості.

У статті досліджується проблема реформування пенсійного забезпечення суддів в Україні. Аналізується зміст рішень Конституційного Суду України щодо умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці. Наголошується на необхідності дотримання принципу соціальної справедливості у процесі формування пенсійного законодавства.

В статтє исследується проблема реформирования пенсионного обеспечения судей в Украине. Анализируются содержание решений Конституционного Суда Украины относительно условий выплаты пенсий и ежемесячного пожизненного денежного содержания судьям в отставке. Отмечается необходимость соблюдения принципа социальной справедливости в процессе формирования пенсионного законодательства.

This article investigates the problem of reforming pensions of judges in Ukraine. We analyze the content of decisions of the Constitutional Court of Ukraine regarding the terms of payment of pensions and monthly lifetime allowance of retired judges. The need for the principle of social justice in the process of pension legislation.

Література

1. Про громадянські і політичні права : Міжнародний пакт ООН від 16.12.1966 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
2. Про заходи законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від 08.07.2011 р. № 3668-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 12-13. – С. 560. – Ст. 82.
3. Подання Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 2, абзацу другого пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 р. № 3668-VI, статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI (у редакції Закону України від 8 липня 2011 р. № 3668-VI) стосовно обмеження розмірів і зміни інших умов виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці від 17.05.2012 р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/article/19822>.
4. Рішення Конституційного Суду України № 1-2/2013 від 03.06.2013 р. у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 2, абзацу другого пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці) // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?curr>.
5. Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні : Указ Президента України від 13.04.1998 р. № 291/98 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/291/98>.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%>.
7. Концепція подальшого проведення пенсійної реформи : затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.10.2009 р. № 1224-р // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1224-2009-%D1%80>.
8. Рекомендації Парламентських слухань «Стан проведення пенсійної реформи та шляхи її вдосконалення» : затверджено Постановою Верховної Ради України від 5 квітня 2011 р. № 3188-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3188-vi>.
9. Про мінімальні норми соціального забезпечення : Конвенція МОП № 102 від 28.06.1952 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_011.

